

ЧЕРЕДНИК Р.В.

заступник начальника управління
процесуального керівництва
у кримінальних провадженнях слідчих
територіального управління Державного
бюро розслідувань прокуратури
Одеської області

УДК 340. 13

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.73>

АПОСТИЛЮВАННЯ ЯК ФОРМА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ

Дана стаття присвячена дослідженню апостилювання як однієї з форм підтвердження (легалізації) дійсності документів, що має важливе значення для реалізації значної кількості правових реформ, які пов'язані з вдосконаленням стандартів міжнародного документообігу.

З'ясовується правова природа поняття «апостилювання» та акцентується увага на тому, що легалізація документів уособлює достатньо глибокий правовий зміст, адже з її допомогою внутрішньодержавний документ перетворюється на такий, що може застосовуватися в інших країнах з відмінною правовою системою та правовою культурою. Встановлено, що підтвердження чинності документів є одним із видів легалізації, який здійснюється у публічній та приватній сфері. Апостилювання, в свою чергу, представляється як форма підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють.

Звертається увагу на те, що апостилювання відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародної валідності юридичних документів, спрощуючи їх використання в глобальному контексті, адже будь-який документ після того як набув статус «апостилюваного», потребує низки подальших маніпуляцій (реєстрація, ліцензування і т. д.) задля забезпечення його подальшого функціонування в рамках іншої правової системи (подекуди кардинально відмінної від тієї, де був виданий документ). Проаналізовано наукові та фахові джерела, які свідчать про те, що в цій сфері безліч індивідуальних кейсів та виключень. Прикладом, в кожній ситуації необхідно з'ясовувати, чи приймається е-апостиль у відповідній державі.

Враховуючи інтеграційні, глобалізаційні та міграційні процеси, визначено, що апостилювання набуває все більшого розповсюдження, а роль суб'єктів приватного права, які сприяють глобальному співробітництву в легалізаційній діяльності стрімко зростає. Вагому роль щодо вдосконалення процедури апостилювання відіграє Гаазька конференція з міжнародного приватного права. Автором підкреслюється, що цифрові технології здатні забезпечувати належний рівень безпеки міжнародного документообігу. Відповідно, дана сфера потребує розвитку як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях.

Ключові слова: уніфікація, універсалізація, легалізація, апостиль, апостилювання, офіційне визнання, юридичний документ, підтвердження чинності документів, правова система, правова культура.

Cherednyk R.V. Apostillisation as a form of legalisation of documents

This article is devoted to the study of apostillisation as one of the forms of confirmation (legalisation) of the validity of documents, which is important for



the implementation of a significant number of legal reforms related to the improvement of international document management standards.

The legal nature of the concept of «apostillisation» is clarified and attention is focused on the fact that the legalisation of documents embodies a sufficiently deep legal meaning, because with its help the domestic document turns into one that can be applied in other countries, with an excellent legal system and legal culture. It is established that the confirmation of the validity of documents is one of the types of legalisation carried out in the public and private sphere. Apostillisation, in turn, is presented as a form of confirmation (legalisation) of the validity of documents and signatures, seals, stamps that hold them together.

Attention is drawn to the fact that apostillisation plays a key role in ensuring the international validity of legal documents, simplifying their use in the global context, because any document after it has acquired the status of «apostilled» requires a number of further manipulations (registration, licensing, etc.) in order to ensure its further functioning within the framework of another legal system (sometimes radically different from the one where the document was issued). The scientific and professional sources are analyzed, which indicate that in this area there are many individual cases and exceptions. For example, in each situation it is necessary to find out whether the e-apostille is accepted in the corresponding state.

Taking into account the integration, globalization and migration processes, it is determined that apostillisation is becoming more widespread, and the role of private law entities that promote global cooperation in legalisation activities is growing rapidly. The Hague Conference on Private International Law plays a significant role in improving the apostille procedure. The author emphasizes that digital technologies are able to ensure the appropriate level of security of international document circulation. Accordingly, this area needs development both at the international and domestic levels.

Key words: *unification, universalization, legalisation, apostille, apostillisation, official recognition, legal document, confirmation of the validity of documents, legal system, legal culture.*

Вступ. Юридичні документи переплітають практично всі сфери суспільної діяльності. Відповідно, актуальність їх підтвердження існує повсякчас, починаючи від забезпечення юридичної сили міжнародних угод до необхідності елементарного переконання в достовірності документів в межах країни. Це також особливо важливо в умовах посиленої внутрішньої та зовнішньої міграції під час війни, яка продовжується в Україні.

Враховуючи те, що сьогодні існують різні точки зору щодо розуміння таких понять як: «легалізація», «апостилювання» та підіймається навіть питання щодо скасування апостилю в межах ЄС, пропонуємо більш детально зупинитись на аналізі правової природи апостилювання та його ролі у сучасному праворегулюванні.

Дослідженню проблем легалізації приділяли увагу такі вчені як: Г. С. Дьомкіна, В. В. Дудченко, Т. В. Журенок, Д. Г. Манько, Ю. В. Сагайдак, Д. Тан, Ш. Шлаус та ін. Проте, достатньо стрімкий розвиток глобалізаційних процесів та різноманітний характер наукових поглядів щодо концепту легалізації, а також суміжних категорій відкриває нові питання, що потребують розгляду.

Постановка завдання. Загальнотеоретичне дослідження апостилювання як форми легалізації документів.

Результати дослідження. Серед тенденцій правового розвитку в умовах глобалізації В. В. Дудченко та О. В. Пасечник виокремлюють тенденцію універсалізації та уніфікації права [1, с. 599]. Погоджуючись з цим, акцентуємо увагу на важливості вдосконалення стандартів міжнародного документообігу, зокрема тих, що пов'язані з легалізацією документів для їх застосування за кордоном.



З'ясування змісту та правової природи понять «легалізація» та «апостилювання» є необхідним кроком у сходженні від абстрактних суджень до конкретних висновків. Тож, в даному дослідженні ми активно застосовуємо метод дедукції, сутність якого й полягає у вмінні висувати від загального до конкретного. Тут вбачається за доцільне звернутись до філософії права та юридичної логіки. Відтак, за Аристотелем: «Для розв'язання проблем варто вибирати розчленування й поділи» [2].

В Практичному посібнику з питань дії Конвенції про апостиль зазначається: «Якщо документ видається за кордоном, його походження може потребувати засвідчення, оскільки одержувач може бути не знайомий з особою або офіційними повноваженнями особи, яка підписала документ, або з органом, чия печатка/штамп на ньому скріплено. Як наслідок, деякі держави або органи влади вимагають, щоб походження іноземного офіційного документа було засвідчене посадовою особою, яка знайома з документом. На практиці, низка державних службовців працюють по «ланцюжку» до того моменту, коли остаточне засвідчення з легкістю визнається посадовою особою держави призначення і може мати юридичну силу. Ця процедура відома як легалізація» [3, с. 27].

До видів легалізації Д. Г. Манько відносить: «дозвіл на заняття певним видом діяльності; узаконення коштів і іншого майна; підтвердження дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють; визнання державної влади як особливий вид легалізації». — Далі, автор також виділяє такі форми підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють: нотаріальне завірнення, апостиляція, консульське узаконення, міжнародні угоди про правову допомогу» [4, с. 5, 14].

Розвиваючи зазначені положення приходимо до висновку, що підтвердження чинності документів є одним із видів легалізації, що здійснюється у публічній та приватній сфері, на внутрішньодержавному та зовнішньодержавному рівнях. Апостилювання є формою підтвердження (легалізації) дійсності документів і підписів, печаток, штампів, що їх скріплюють.

Тривалий час ускладнена процедура легалізації була проблемною для фізичних та юридичних осіб, які стикалися з необхідністю використання офіційних документів за кордоном. Конвенцією про апостиль від 5 жовтня 1961 року (далі — Конвенція) скасовані вимоги легалізації іноземних офіційних документів. З того часу, одним з основних способів підтвердження дійсності документів є проставлення апостиля.

Апостилювання — це процес проставлення апостиля на офіційному документі відповідно до Конвенції про апостиль для використання за кордоном. Документ, на якому проставлено апостиль відповідно до Конвенції про апостиль, називається «апостильованим» [3, с. 15]. Іноді цю процедуру називають «спрощеною легалізацією».

Щоб бути прийнятним для апостилювання, документ повинен бути виданий або підтверджений посадовою особою, відомою органу, який буде видавати апостиль. Сертифікат апостиля містить десять елементів апостилювання. На сертифікаті апостиля може бути проставлений штамп або виданий папір, що складається з десяти стандартних полів. Відмітка може бути проставлена на документі, в тому числі на звороті або зворотному боці паперу, або ж відмітка може бути додана до паперу у вигляді алонжа або аркуша паперу, прикріпленого до документа. Результатом проставлення апостиля на документі є засвідчення автентичності підпису посадової особи на документі для бенефіціарів в іншій країні-підписанті [5, с. 315].

Важливо відмітити, що апостилювання має на меті досягнення конкретного правового результату. Така правова процедура допомагає підтвердити легальність та автентичність юридичних документів перед закордонними установами, міжнародними організаціями тощо. При цьому важливо розуміти, що процедура апостиляції не засвідчує зміст документа, іншими словами, держава походження документу (в особі уповноважених органів) не підтримує і не спростовує інформацію, яка представлена в документі. Апостилювання лише «надає» підтвердження того, що документ був виданий уповноваженою на те особою чи установою, а підпис, печатка, штамп, що його скріплюють є автентичними.



Одним із нормативно-правових актів, яким здійснюється правове регулювання щодо процедури проставлення апостилю в Україні є Наказ Міністерства юстиції України від 27. 02. 2020 № 702/5 «Про внесення змін до Порядку проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України». Відповідно до якого нотаріуси України уповноважені на «...проставлення апостиля на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформляються нотаріусами України...».

Акцентуємо увагу на тому, що апостиль проставляється на документах оформлених як державними, так і приватними нотаріусами, відповідно, не можна применшувати значення приватно-правових аспектів при дослідженні легалізаційних процедур та юридичних технологій підтвердження чинності документів.

Нотаріуси спеціалізуються на наданні широкого спектру послуг, включаючи легалізацію документів. На відміну від державних установ, де процес може бути ускладнений бюрократичними процедурами, приватні нотаріуси пропонують швидкість процедури, індивідуальний підхід та гнучкі години роботи, що особливо важливо для осіб, яким необхідно терміново апостилювати документи. Окрім того, у випадку складностей, нотаріуси, як носії професійної правосвідомості, можуть надати детальні юридичні консультації, що також значно спрощує процес.

Вагоме значення у процесі апостилювання відіграють й перекладачі, які допомагають у забезпеченні зрозумілості документів не тільки з лінгвістичної, але й з культурної сторони, що є актуальним в контексті зближення правових систем та культур.

Далі, не можливо пройти повз Регламенту (ЄС) 2016/1191 Європейського Парламенту та Ради від 6 липня 2016 року про сприяння вільному пересуванню громадян шляхом спрощення вимог до подання певних публічних документів в Європейському Союзі та внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1024/2012, який набув чинності з 16 лютого 2019 року. Цей правовий акт фактично визначає звільнення певних офіційних документів, виданих органами влади іншої держави-члена та їхніх засвідчених копій від апостилю або легалізації для використання у відносинах між державами-членами.

Відповідно виникає питання, чи свідчить такий напрям розвитку у сфері правового регулювання про скасування апостилю в межах ЄС ?

У науковій літературі відмічається, що Регламент ЄС про публічні документи, який застосовується в державах-членах ЄС з 16 лютого 2019 року, здається, до цього часу є відносно маловідомим у практиці. І це незважаючи на те, що нові правила, передбачені Регламентом, покликані полегшити транскордонний обіг публічних документів, а отже, значно спростити вільне пересування людей у межах кордонів Європейського Союзу. Як наслідок, апостиль більше не потрібен для певних офіційних документів, особливо тих, що стосуються сфери цивільного стану, оскільки Регламент означає, що такі документи повинні бути визнані справжніми в інших державах-членах без необхідності проставлення апостиля. Ще однією перевагою є те, що необхідність перекладу в більшості випадків також відпадає. Деякі державні документи можуть мати багатомовні форми, що додаються до них, щоб забезпечити посібник з перекладу. Як наслідок, такі державні документи можна подавати безпосередньо до органів влади інших держав-членів ЄС. Це знаменує собою перші кроки до скасування апостилю в межах ЄС [6].

Проте, є й інша точка зору, яка полягає у тому, що досвід застосування нових правил загалом позитивний. Однак, наразі не планується розширювати сферу їх застосування на інші документи [7].

В цьому аспекті вважаємо за доцільне звернути увагу на декілька суттєвих моментів:

По-перше, на мету самої Конвенції про апостиль, про яку зазначено в її Преамбулі, а саме: «бажання держав, які підписали цю Конвенцію, скасувати вимогу дипломатичної або консульської легалізації іноземних офіційних документів» [8], тобто спрощення процедури.

По-друге, функція апостиляції — посвідчення автентичності, що впливає із положень самої Конвенції: «Заповнений належним чином апостиль засвідчує справжність



підпису, якість, в якій виступала особа, що підписала документ, та, у відповідному випадку, автентичність відбитку печатки або штампу, якими скріплений документ [8].

По-третє, апостилювання є інструментом, який сприяє легальній та зручній взаємодії. Зазначене свідчить про те, що апостилювання є важливим елементом універсалізації права в умовах глобалізаційних процесів, про що зазначалось на початку нашого дослідження. До того ж, деякі держави лише готуються до підписання Конвенції. Відповідно, важливо спрямовувати зусилля на вдосконалення цієї процедури як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях. Щодо останнього вагому роль відіграє Гаазька конференція з міжнародного приватного права, метою якої є сприяння поступовій уніфікації норм міжнародного приватного права.

Так, очевидним є те, що з моменту ухвалення Конвенції про апостиль минуло достатньо багато часу. Під впливом масштабної світової цифровізації, все більше офіційних документів видаються в електронному вигляді, актуальними є технології цифрового підпису. Сучасні цифрові технології здатні забезпечувати належний рівень безпеки за допомогою шифрувань та аутентифікації, на відміну від застарілих методів скріплення апостилів на кшталт наклейок, різнокольорових стрічок тощо.

Підтримуючи розвиток положень, відображених у «Висновках та рекомендаціях Спеціальної комісії з практичного застосування Гаазьких конвенцій про апостиль, одержання доказів, вручення документів» (28 жовтня – 4 листопада 2003 року), Гаазька Конференція разом з Національною асоціацією нотаріусів США у 2006 році ініціювали експериментальну програму електронного апостилу «e-App» (Electronic Apostille Program), яка передбачає впровадження системи проставлення апостилів в електронному форматі з цифровим сертифікатом (e-Apostille), а також створення електронного реєстру (e-Register) з онлайн-доступом для перевірки походження паперових та електронних апостилів. Цей факт вкотре підкреслює зростаючу роль нотаріусів у процесах глобалізації, цифровізації та уніфікації. Такі спеціалісти зацікавлені у підвищенні ефективності процесу апостилювання та його результативності, забезпеченні автентичності документів та міжнародній співпраці в цілому.

В Україні з 20 листопада 2015 року введено в дію електронний апостиль, який проставляється на офіційних документах, що видаються органами юстиції та судами, а також на документах, що оформлюються нотаріусами України. Електронний апостиль являє собою друкований бланк затвердженого зразка без будь-яких печаток і штампів, на який клеїться спеціальна марка, що містить QR-код. Відповідно, такий документ можна перевірити на достовірність.

Таким чином, прийняття е-апостилу набуває все більшого поширення, однак, ще не всі країни (з переліку країн-підписантів Конвенції) приймають його. До того ж, не кожен документ підходить для проставлення е-апостилу, що свідчить про те, що ця сфера потребує розвитку як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях.

Гаазькою конференцією з міжнародного приватного права був проведений 12-й Міжнародний форум з питань програми електронного апостилювання (e-APP) 4 жовтня 2021 року. Чотирнадцять Договірних Сторін, які перебувають на різних етапах процесу впровадження е-ЗПД, виступили з презентаціями про стан е-ЗПД у своїх країнах та взяли участь у панельних дискусіях, присвячених різноманітним питанням. Відповідні заходи плануються й надалі.

Тож, хоча апостилювання значно полегшує міжнародну автентифікацію документів, у наукових та фахових джерелах наголошується на тому, що в цій сфері безліч індивідуальних кейсів та виключень, в кожній ситуації необхідно з'ясовувати чи приймається е-апостиль у відповідній державі та чи підходить він для органу, де планується представлення документу.

Помилки в процесі легалізації можуть призвести до серйозних правових наслідків, до порушення прав та інтересів фізичних та юридичних осіб. Відтак, для суб'єктів здійснення діяльності, пов'язаної з проставленням апостилу важливим є не лише формальне вивчення положень внутрішнього законодавства, але й розуміння сучасних міжнародних стандартів.



Апостилювання також відіграє ключову роль у забезпеченні міжнародної валідності юридичних документів, спрощуючи їх використання в глобальному контексті, адже будь-який документ після того, як набув статус «апостилюваного» потребує низки подальших маніпуляцій (реєстрація, ліцензування і т. д.) задля забезпечення його подальшого функціонування в рамках іншої правової системи (подекуди кардинально відмінної від тієї, де був виданий документ). В цьому контексті звертаємо увагу: «Валідність письмового акта передбачає наявність у такого акта наступних компонентів: дійсності — факт його реального існування (створення) задля реалізації закладеної в нього мети та задоволення потреб адресатів, встановлення та актуальності строку дії; чинності — тобто обов'язковості виконання та місця посеред інших правових актів; дієвості — його ефективності, здатності належним чином впливати на суспільні відносини; відповідності — належна форма його зовнішнього виразу, належна процедура ухвалення та впровадження у дію, належні процедури його обслуговування (реєстрація, збереження, упорядкування, модернізація (внесення змін), здійснення правової експертизи тощо)» [9, с. 5].

Висновки. Виходячи з вищевикладеного можна висувати, що апостилювання є однією з форм підтвердження (легалізації) чинності документів на міжнародному рівні. Враховуючи інтеграційні, глобалізаційні та міграційні процеси, апостилювання набуває все більшого розповсюдження, а роль суб'єктів приватного права в легалізаційній діяльності стрімко зростає.

Необхідним вбачається оновлення існуючих практик у сфері апостилювання відповідно до сучасних тенденцій правового розвитку. Цей процес має включати завершення існуючих проєктів (як от — е-APP), наукові дослідження та впровадження інновацій практичними фахівцями. Така форма легалізації документів як апостилювання є достатньо ефективною, її необхідно якомога швидше адаптувати до сучасних потреб і технологічного розвитку державам-учасницям, якою є і Україна.

Список використаних джерел:

1. Дудченко В. В., Пасечник О. В. Тенденції розвитку сучасного права. *Юридичний науковий електронний журнал* 2023. № 2. С. 598–601
2. Конспект лекцій з курсу «Логіка» освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти для всіх спеціальностей. Укл. Кравцов Ю. С. – Кам'янське, ДДТУ, 2017, 176 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/16/7-16-kl32.pdf>
3. Apostille Handbook. Practical Handbook on the Operation of the Apostille Convention. URL: <https://assets.hcch.net/docs/a19ae90b-27bf-4596-b5ee-0140858abeaa.pdf>
4. Манько Д. Г. Легалізація як правова процедура: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Манько Д. Г. – Одеса, 2010. – 17 с.
5. Tan D. Apostille Convention and Its Ramification Following the Accession of the Indonesian Legal Practices June 13, 2021. URL: <https://doi.org/10.22304/pjih.v8n3.a1>
6. Schlauß, Stefan. (2020). The EU Regulation on Public Documents: A first step towards the abolition of the Apostille in the EU. URL: https://www.researchgate.net/publication/338930524_The_EU_Regulation_on_Public_Documents_A_first_step_towards_the_abolition_of_the_Apostille_in_the_EU
7. Heidenhain Stephan. Apostilles have been discontinued in the entire EU for two years according to Regulation (EU) 2016/1191. URL: <https://bnt.eu/legal-news/uz-dva-roky-bez-apostil-v-cele-eu-podle-narizeni-eu-2016-1191/>
8. Конвенція, що скасовує вимогу легалізації іноземних офіційних документів від 05.10.1961. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_082#Text
9. Головач Г. Валідність та дія м'якого права : дис. ... докт. філософії : 081 «Право». Одеса, 2021. 215 с.

